

Розділ II. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

УДК 343.37:343.222

М.В. Карчевський

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МЕТОДОМ КОНТЕКСТНОЇ
ЗАКОНОДАВЧОЇ ОЦІНКИ СУСПІЛЬНОЇ
НЕБЕЗПЕЧНОСТІ ДІЯННЯ**

Нещодавні зміни у законодавстві про кримінальну відповідальність за злочини в сфері господарської діяльності аналізуються з використанням методу контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності діяння.

Ключові слова: *суспільна небезпечність, формалізація, алгоритмізація, законодавча оцінка суспільної небезпечності діяння, злочини у сфері господарської діяльності, вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.*

Недавние изменения в законодательстве об уголовной ответственности за преступления в сфере хозяйственной деятельности анализируются с использованием метода контекстной законодательной оценки общественной опасности деяния.

Ключевые слова: *общественная опасность, формализация, алгоритмизация, законодательная оценка общественной опасности деяния, преступления в сфере хозяйственной деятельности, совершенствование законодательства об уголовной ответственности.*

Recent changes in the law on criminal responsibility for crimes in the sphere of economic activity are analyzed by using the method of a contextual legislative estimation of public danger of act.

Key words: *public danger, formalization, algorithmization, legislative estimation of public danger of act, crimes in the sphere of economic activity, the improvement of the legislation on criminal liability.*

Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності" від 15 листопад 2011 року отримав неоднозначні оцінки. Вистовлено багато критичних зауважень [1, 2, 4, 5], разом з тим у науковому дискурсі, як видається, бракує положень щодо комплексної кількісної оцінки зменшення санкцій за злочини у сфері господарської діяльності. Недостатньо досліджено питання про те наскільки змінилася законодавча оцінка суспільної небезпечності даних посягань, які тенденції цієї зміни. Метою цієї статті є спроба сформулювати відповіді на означені питання шляхом застосування методу контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності посягання.

Сутність методу полягає в тому, що кожний злочин розглядається в контексті генеральної сукупності інших з позицій порівняння та зіставлення видів і розмірів покарань, які можуть бути за нього призначені. Вихідним положенням є аксіоматичне судження про те, що законодавча оцінка суспільної небезпечності певного посягання дається в санкції відповідної норми Особливої частини КК. Таким чином, для того щоб розглядати певну конкретну кримінально-правову заборону в контексті інших за ознакою законодавчої оцінки суспільної небезпечності, необхідно з урахуванням положень науки кримінального права порівняти суворість санкцій конкретних злочинів і систематизувати кримінально-правові заборони за цією ознакою. Місце, отримане певним посяганням у цій системі, і буде являти контекстну законодавчу оцінку суспільної небезпечності посягання.

Для інформативного представлення результатів використання описаного методу пропонується використовувати числовий показник під назвою "індекс контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності". Сутність цього показника полягає в тому, що він дозволяє представити місце, отримане конкретною кримінально-правовою заборonoю в результаті побудови описаного вище рейтингу, у вигляді числа зі значенням більше нуля, але не більше ста. Для найбільш небезпечного посягання він дорівнюватиме 100, для посягань, що знаходяться в середині побудованого рейтингу, – близько 50, індекс же посягань, що характеризуються найбільш м'якими санкціями, буде близьким до одиниці.

Розраховувати зазначений показник пропонується за формулою:

$$I_i^{\text{кзосн}} = \frac{N_{\text{max}} - N_i + 1}{N_{\text{max}}} \times 100, \text{ де:}$$

$I_i^{\text{кзосн}}$ – індекс контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності конкретного злочинного посягання;

N_{max} – максимальне значення побудованого рейтингу (місце, яке отримав найменш небезпечний злочин);

N_i – числове вираження місця, яке отримало в побудованому рейтингу те посягання, для якого встановлюється індекс.

Необхідно зазначити, що запроваджені згаданим законом зміни до ст. 12 КК, породжують певні протиріччя між положеннями КК щодо суворості покарань. Так, ст. 51 КК, що визначає систему покарань, містить перелік видів покарань впорядкований за ступенем суворості. Найменш суворим покаранням є штраф, і це положення означений закон не змінив. Тому з його прийняттям маємо випадки коли певні санкції, з позицій ст. 51 КК слід розглядати як менш суворі, але з позицій ст. 12 КК дані санкції характеризуватимуть більш тяжкі злочини. Наприклад, в якості основного покарання за незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ч.1 ст. 203-1 КК) законом передбачається основне покарання у вигляді штрафу від 3-х до 5-ти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відповідно до оновлених положень ст. 12 дане посягання слід відносити до злочинів середньої тяжкості. В той же час до злочинів невеликої тяжкості слід відносити посягання, за які передбачено покарання до 2-х років позбавлення волі. Візьмемо для прикладу статтю 140 КК, яка передбачає відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. За даний злочини передбачено посягання у вигляді: 1) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або 2) виправних робіт на строк до двох років, або 3) обмеження волі на строк до двох років, або 4) позбавлення волі на той самий строк. Кожне з

означених покарань, з позицій ст. 51 КК, є більш суворим ніж штраф у розмірі від 3-х до 5-ти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч.1 ст. 203-1 КК). Таким чином, санкція ч.1 ст. 140 КК є більш суворою ніж санкція ч. 1 ст. 203-1 КК. Проте, з позицій нової редакції ст. 12 КК: ч.1 ст. 140 КК передбачає відповідальність за злочин невеликої тяжкості, а ч. 1 ст. 203-1 КК – середньої. Очевидно, що таке положення потребуватиме в подальшому певних змін до законодавства в частині визначення системи покарань. В той же час, для цілей нашого дослідження маємо зазначити, що порівняння санкцій буде відбуватися з урахуванням класифікації злочинів, передбачених у чинній редакції ст. 12 КК. Тобто спочатку вся сукупність санкцій буде об'єднана у групи на підставі положень ст. 12 КК. Після цього, кожна з таких груп буде систематизована за правилами порівняння суворості санкцій (докладніше про метод див. [3, с. 86-97]).

Зробивши необхідні методологічні зауваження перейдемо до аналізу злочинів у сфері господарської діяльності методом контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності діяння. Спочатку встановимо індекси контекстної законодавчої оцінки злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених чинною та попередньою редакціями КК (таблиця 1).

Таблиця 1.

**Індекси контекстної законодавчої оцінки суспільної
небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності**

Стаття, частина Розділу VII Особливої частини КК (знаком * помічено статті санкції яких не було змінено)	Значення індексів контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів, передбачених новою редакцією розділу	Значення індексів контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів, передбачених попередньою редакцією розділу	Різниця індексів, обчислених на підставі нової та старої редакції
199 ч.1 *	80,64	81,32	-0,68
199 ч.2 *	88,38	89,45	-1,07
199 ч.3 *	94,53	94,73	-0,19

200 ч.1	38,95	46,59	-7,64
200 ч.2	40,55	66,81	-26,27
201 ч. 1	81,09	81,76	-0,66
201 ч. 2	94,99	95,16	-0,18
203-1 ч.1	39,18	40,88	-1,70
203-1 ч.2	41,00	69,23	-28,23
203-2 ч.1	91,80	0,88	90,92
203-2 ч.2	92,03	33,19	58,84
204 ч.1	1,59	25,71	-24,12
204 ч.2	40,77	69,67	-28,90
204 ч.3 *	88,84	89,89	-1,05
205 ч.1	1,14	17,58	-16,44
205 ч.2	38,95	67,69	-28,74
206 ч.1	2,73	21,10	-18,37
206 ч.2	65,60	67,69	-2,09
206 ч.3	88,15	89,45	-1,30
209 ч.1 *	80,18	80,88	-0,70
209 ч.2 *	96,36	96,48	-0,13
209 ч.3 *	99,09	99,12	-0,03
209-1 ч.1	2,51	16,26	-13,76
209-1 ч.2	39,64	57,58	-17,95
210 ч.1 *	26,65	27,47	-0,82
210 ч.2 *	78,36	78,90	-0,54
211 ч.1 *	60,59	62,20	-1,61
211 ч.2 *	78,59	79,12	-0,53
212 ч.1	4,33	1,54	2,79
212 ч.2	3,42	34,51	-31,09
212 ч.3	76,99	92,09	-15,09

212-1 ч.1	4,10	1,54	2,56
212-1 ч.2	3,19	34,51	-31,32
212-1 ч.3	76,77	92,09	-15,32
213 ч.1	4,78	1,76	3,03
213 ч.2	1,37	17,80	-16,44
216 ч.1	0,46	30,99	-30,53
216 ч.2	39,18	69,45	-30,27
219	3,42	28,79	-25,37
222 ч.1	2,96	29,01	-26,05
222 ч.2	41,23	74,29	-33,06
222-1 ч.1	39,64	57,36	-17,73
222-1 ч.2	41,46	74,07	-32,61
223-1	4,33	18,46	-14,13
223-2	39,64	59,12	-19,49
224 ч.1	2,51	34,95	-32,44
224 ч.2	41,23	74,29	-33,06
224 ч.3	75,63	83,08	-7,45
227	0,91	4,18	-3,26
229 ч.1	1,59	40,44	-38,85
229 ч.2	40,77	68,79	-28,02
229 ч.3	75,40	78,68	-3,28
231	39,86	50,99	-11,13
232	4,56	35,38	-30,83
232-1 ч.1	2,05	27,03	-24,98
232-1 ч.2	39,41	41,32	-1,91
232-1 ч.3	40,32	71,43	-31,11
232-1 ч.4	41,69	77,58	-35,90
232-2 ч.1	2,28	15,60	-13,33

232-2 ч.2	3,42	29,23	-25,81
233 ч.1	40,55	67,69	-27,15
233 ч.2	91,57	93,85	-2,27
Середнє значення	42	54,17	-12,17

Перший висновок, який дозволяє зробити наведена сукупність даних, стосується загальної законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності. Видається, що кількісним показником такої слід вважати середнє арифметичне вказаних індексів. Отже, для чинної редакції Розділу VII Особливої частини КК цей показник дорівнює 42, тоді як середнє значення індексів злочинів, передбачених попередньою редакцією, дорівнює 54,17. Тобто якщо до оновлення КК загальна законодавча оцінка суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності була ближче до середньої (максимальне значення індексу 100), то після вона стала нижчою ніж середня. Дані щодо різниці індексів, обчислених на підставі нової та старої редакцій КК, наочно свідчать, що переважну більшість санкцій було пом'якшено. Проте слід відзначити й істотне підвищення санкцій за зайняття гральним бізнесом (ч. ч. 1,2 ст. 203-2 КК). Також не можна не звернути уваги на те що за умови рівної кількості тяжких злочинів у попередній (до уваги не беруться посягання, які було декриміналізовано) та чинній редакціях, кількість особливо тяжких та злочинів середньої тяжкості стала більшою (таблиця 2).

Таблиця 2.

Класифікація злочинів у сфері господарської діяльності за ступенем тяжкості

Категорія злочинів за ступенем тяжкості	Нова редакція. Абсолютна кількість	Нова редакція. Відносна вага (%)	Стара редакція. Абсолютна кількість	Стара редакція. Відносна вага (%)
Особливо тяжкі	7	11,29	5	8,06
Тяжкі	12	19,35	12	19,35
Середньої тяжкості	21	33,87	19	30,65
Невеликої тяжкості	22	35,48	26	41,94

Ціком зрозуміло, що наведені дані представляють собою узагальнену інформацію і можуть сприйматися як "середня температура по палаті". Проте вони важливі для фіксації того факту, що реформування законодавства про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності можна з одного боку обґрунтовано пов'язувати з значним зменшенням інтенсивності санкцій, але з іншого – із зміною в структурі злочинів за ступенем тяжкості, яка свідчить про посилення заходів кримінально-правового впливу.

Певні тенденції проведеної реформи законодавства дозволяє встановити і упорядкування даних про індекси оцінки суспільної небезпечності з їх подальшим представленням у вигляді графіків. Так, якщо упорядкувати наведені індекси за убаванням та представити отримані ряди даних у вигляді графіків отримаємо наступні результати (графіки 1, 2).

Графік 1.

Впорядковані за убаванням індекси контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності відповідно до нової редакції КК

Графік 2.

Впорядковані за убубанням індекси контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності відповідно до попередньої редакції КК

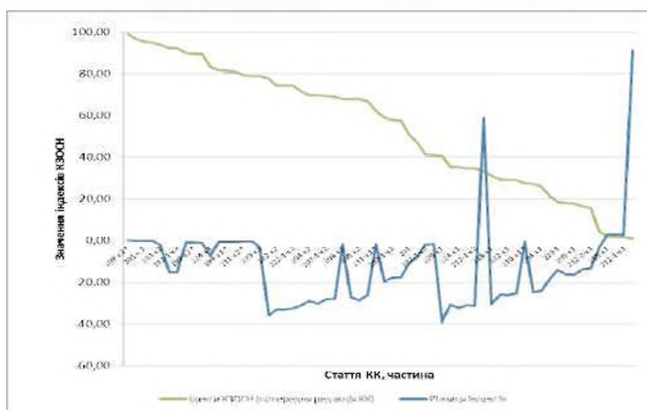

Наведені дані, як видається, свідчать про наступне: якщо попередня редакція КК дозволяє казати про достатньо розгалужену систему законодавчих оцінок суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності, то в чинній редакції такий підхід спостерігається тільки для особливо тяжких та тяжких злочинів, в свою чергу законодавча оцінка небезпечності злочинів середньої та невеликої тяжкості практично вирівнюється.

Остання теза підтверджується і динамікою змін індексів контекстної оцінки. Нижче представлені 2 графіки: 1) індексів, обчислених на підставі попередньої редакції, та впорядкованих за убубанням; 2) різниці індексів, обчислених на підставі нової та попередньої редакції. Отже, чим меншим є значення різниці тим більше було пом'якшено відповідну санкцію. Для злочинів середньої та невеликої тяжкості спостерігаємо достатньо чітку тенденцію, що полягає у зменшенні різниці індексів зі зменшенням суворості санкції відповідно до попередньої редакції КК. Тобто найбільш суттєво було знижено санкції найбільш небезпечних (у попередній редакції) злочинів середньої та невеликої тяжкості. Зі зменшенням суворості санкцій (відповідно до попередній редакції) поступово зменшується різниця індексів. Таким чином, за умови, що переважна більшість законодавчих оцінок суспільної небезпечності особливо тяжких та тяжких злочинів суттєво не змінюється, спостерігається стійка тенденція до вирівнювання законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів середньої та невеликої тяжкості.

Графік 3.

Впорядковані за убаванням індекси контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності (попередня редакція КК) з вказівкою різниці індексів, обчислених на підставі нової та попередньої редакцій

Необхідно звернути увагу і на результати дослідження, які знаходяться поза межами названої тенденції. 1) спостерігається помітне зниження законодавчої оцінки суспільної небезпечності таких особливо тяжких та тяжких злочинів як особливо кваліфіковані види ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ч.3 ст. 212 КК); ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ч.3 ст. 212-1 КК); виготовлення, збуту та використання підроблених недержавних цінних паперів (ч. 3 ст. 224 КК); 2) несуттєво, як можна побачити з графіку поза межами названої тенденції, змінилася законодавча оцінка таких злочинів середньої та невеликої тяжкості як кваліфікована протидія господарській діяльності (ч.2 ст. 206 КК), а також прості види нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ч.1 ст. 210 КК) та видання нормативно-правових

актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ч.1 ст. 211 КК); 3) суттєво збільшилася законодавча оцінка суспільної небезпечності зайняття гральним бізнесом (ч.1, ч.2 ст. 203-2 КК), яке у попередній редакції КК відносилось до злочинів невеликої тяжкості, а у чинній – до особливо тяжких. Вважаємо, що відзначені аспекти слід розглядати як цілком обґрунтовані прояви кримінальної політики держави в сфері протидії господарським злочинам. Так, в умовах, коли переважна більшість санкцій за тяжкі та особливо тяжкі злочини у сфері господарської діяльності не змінювалася, зменшення законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів передбачених ч. 3 ст. 212, ч.3 ст. 212-1 та ч.3 ст. 224 КК цілком відповідає наявній соціальній потребі гуманізації кримінальної відповідальності. Посягання передбачені ч.2 ст. 206, ч.1 ст. 210 та ч.1 ст. 211 КК в контексті злочинів у сфері господарської діяльності є специфічними як за ознаками об'єкта, так і за специфікою шкоди, яка заподіюється або може бути заподіяна. Тому збереження законодавчих оцінок суспільної небезпечності даних злочинів на рівні попередньої редакції також видається цілком обґрунтованим. Нарешті суттєве збільшення законодавчої оцінки суспільної небезпечності заняття гральним бізнесом (ст. 203-2 КК) може бути обґрунтоване тим, що значне підвищення санкцій у вигляді штрафу обґрунтовано сприятиме підвищенню ефективності кримінально-правової протидії в даній сфері. Разом з тим перелічені аспекти в контексті всієї сукупності змін, що зазнав Розділ VII Особливої частини КК, є винятковими, тоді як що переважна частина законодавчих новацій відповідає сформульованій вище тенденції.

Таким чином, аналіз Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності" методом контекстної законодавчої оцінки суспільної небезпечності посягання дозволяє сформулювати наступні положення:

1) реформування законодавства про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності головним чином полягає у з значному зменшенні інтенсивності санкцій, але крім цього наявні зміни в структурі злочинів за ступенем тяжкості, свідчать про посилення заходів кримінально-правового впливу.

2) переважна більшість законодавчих оцінок суспільної небезпечності особливо тяжких та тяжких злочинів у сфері господарської діяльності суттєво не змінилася, однак спостерігається стійка тенденція до вирівнювання¹ законодавчої оцінки суспільної небезпечності злочинів середньої та невеликої тяжкості

Наведені положення щодо кількісних показників динаміки законодавчих оцінок суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності дають можливість сформулювати висновки щодо якісної оцінки відповідних змін до законодавства про кримінальну відповідальність. По-перше, цілком очевидно, що Розділ VII Особливої частини КК потребував оновлення через істотні зміни соціальних потреб у кримінально-правовій охороні суспільних відносин в сфері господарської діяльності. Однак, по-друге, спроба сформулювати нову систему законодавчих оцінок суспільної небезпечності злочинів у сфері господарської діяльності на основі чинної системи покарань та оновлених положень законодавства щодо класифікації злочинів за ступенем тяжкості виявилася скоріше невдалою. Законодавство про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності, що складається з норм більша половина санкцій яких достатньо близькі за рівнем інтенсивності, неможна вважати таким, що ефективно враховує фактичні чинники суспільної небезпечності відповідних посягань. Проведений аналіз, а саме встановлене вирівнювання інтенсивності санкцій за злочини середньої та невеликої тяжкості, свідчить про те, що система покарань, передбачена КК, не дозволяє в повній мірі враховувати та нормативно забезпечувати формулювання законодавчих оцінок суспільної небезпечності злочинів, які б відповідали фактичним потребам у кримінально-правовій охороні.

---

¹ Висновок щодо вирівнювання інтенсивності означених санкцій можна було б вважати спірним у разі порівняння абсолютних значень розмірів штрафів, передбачених новою редакцією норм, що аналізуються. Проте, ще раз нагадаємо, що об'єктивним та універсальним порівняння санкцій слід вважати тільки тоді, коли вони розглядаються в контексті всіх наявних у КК заборон. Саме тому висновок щодо вирівнювання відповідних законодавчих оцінок суспільної небезпечності слід вважати обґрунтованим.

Використана література:

1. Гуторова Н.О. Методологічні проблеми пеналізації злочинів / Н.О. Гуторова // Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 жовт. 2012 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2012. – С. 217–221

2. Гуторова Н.О. Щодо гуманізації відповідальності за злочини у сфері господарської діяльності // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19 – 20 квітня 2012 р. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 141–145.

3. Карчевський М.В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України: монографія / М.В. Карчевський ; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – 528 с.

4. Пономаренко Ю.А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / Ю.А. Пономаренко ; [наук. ред. Ю.В. Баулін]. – Х. : Право, 2012. – 80 с.

5. Хавронюк М.І., Хавронюк А.М. Відповідальність за правопорушення у сфері господарської діяльності. У чому ж полягає гуманізація? // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Луганськ, 19 – 20 квітня 2012 р. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 529 – 534.

УДК 343.81

І.Г. Богатирьов

■ **ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОКАРАННЯ**

У статті розкрито поняття та зміст кримінально-виконавчої характеристики покарання. Запропоновано авторське бачення на дану проблему з метою її вирішення та оптимізації.

Ключові слова: *поняття, зміст, кримінально-виконавча характеристика, покарання, засуджений.*

В статье раскрыто понятие и содержание уголовно-исполнительной характеристики наказания. Предложено авторское видение на эту проблему с целью ее решения и оптимизации.

Ключевые слова: *понятие, содержание, уголовно-исполнительная характеристика, наказание, осужденный.*